

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 378.004.946.06

DOI 10.35423/2078-8142.2021.1.1.11

*Л. Т. Швидун,
старший викладач
кафедри дошкільної та початкової освіти
комунального закладу освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»,
аспірантка Харківського національного
педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна
e-mail: sobchuk2009@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7286-8103>*

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

У статті ідеться про необхідність модернізації національної системи освіти, пошуку освітніх моделей, які могли б відповідати запитам та потребам сьогодення. Вища освіта розглядається як один із ключових інструментів вирішення проблем. Власливою ознакою модернізації є формування освітньої мобільності серед суб'єктів освітнього процесу. Однією з основних цілей дослідження є спроба розглянути особливості освітньої мобільності в умовах формування інформаційного суспільства, її перспективи та ризики, а також практично підійти до проблем впровадження освітньої віртуальної мобільності засобами цифрових технологій в умовах ситуації пандемії, оскільки академічна мобільність не може зводитися лише до навчання або праці за кордоном, чи визнання національних дипломів. Розкривається роль та значення освітньої мобільності, розглядається освітня мобільність як внутрішній механізм розвитку самої людини, як якісне й ефективне перетворення навколишнього професійного та життєвого середовища, що стає важливим фактором професійної успішності. Зве-

ртається увага на необхідність розбудови національної системи освітньої мобільності, зокрема розвитку віртуальної мобільності як різновиду освітньої мобільності та її необхідності розмежування з дистанційним навчанням як формою здобуття освіти та технологіями дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами. Чільне місце у статті відводиться аналізу переваг та недоліків, проблемупровадження віртуальної освітньої мобільності, зокрема розширенню доступу до міжнародного досвіду, залучення великої кількості суб'єктів освітнього процесу, оскільки економічно такий вид мобільності менш затратний, але потребує вміння працювати в інформаційному просторі, подолання мовного бар'єру, напрацювання нормативно-правової бази, контролю за якістю освіти. Розглядаються деякі підходи до питання розробки індивідуальної освітньої траєкторії та плану здобувача освіти як важливої складової освітньої мобільності. Актуальним напрямом подальшої роботи вважається дослідження стану віртуальної мобільності неперервної освітньої системи України.

Ключові слова: *мобільність, академічна мобільність, освітня мобільність, віртуальна освітня мобільність, міжнародна мобільність, національна мобільність, освітній інформаційний простір, вища освіта, неперервна освіта.*

Глобалізація суспільства, взаємозалежність держав, тісний зв'язок між ними, з одного боку, та пандемія коронавірусу, військові конфлікти, війни, економічні, політичні та інші кризи – з іншого вимагають модернізації системи освіти, пошуку таких освітніх моделей, які могли б відповідати запитам та потребам сьогодення. Сучасна освіта України відмовилася від орієнтації на авторитаризм з притаманними йому етатизмом, саєнтистським підходом до світобачення, дедалі більше переходить до демократичної моделі, впроваджує гуманітарну парадигму, розбудовує Нову українську школу не лише в системі загальної середньої освіти, а й у площині вищої школи. Сучасна філософія освіти сповнена усвідомленням необхідності переорієнтації освіти на створення умов для культивування принципів інноваційного мислення суб'єктів освіти, забезпечення здобувачів освіти здатністю адекватно сприймати стрімкі зміни в академічному середовищі та предметній галузі,

вміння не лише адаптуватись до нових умов, а й виступати в них у ролі активного учасника [13, с. 185]. Властивою ознакою її модернізації є формування освітньої мобільності серед суб'єктів освітнього процесу: здобувачів освіти, викладачів, шкільних учителів, науковців тощо, що сприяє якісному професійному розвитку впродовж усього життя, відкриває можливість для отримання неперервної освіти, постійного поглиблення компетенцій, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні, формуванні актуальних знань, гнучкості, критичності мислення, творчої ініціативи, розвитку високого адаптаційного потенціалу.

Аналіз наукової літератури з питань дослідження віртуальної академічної мобільності засвідчив, що вона є предметом уваги багатьох учених: філософів, соціологів, психологів, педагогів-дослідників. Дану проблему досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема Ч. Венкель, І. Єнгіна, Я. Кінгслі, Дж. Найт, С. Раян, М. Руїз-Корбелла, У. Тайхлер, Б. Вахтер, Г. Де Віт, І. Ференц, Л. Рамблі, С. Бюргер, Ю. Ланзендорф, П. Бурдье, К. Девіс, Е. Дюркгейм та ін. Методології модернізації післядипломної педагогічної освіти в контексті процесів формування глобальної освіти присвячені праці М. Романенка, Т. Жижко, Н. Гуляєва, Д. Свириденко, Л. Сокурянська, О. Дейнеко, А. Карапетян, А. Циганаш, О. Хмелевська, С. Гончаренко, Є. Дудишева, В. Осадчий, Д. Свириденко, В. Свідовська, Т. Титовець, А. Чирва, С. Оксамитна зробили вагомий внесок у дослідження питання академічної мобільності. Але водночас вважаємо доцільним глибше розглянути особливості освітньої мобільності в умовах модернізації системи освіти України, її перспективи та ризики, а також практично підійти до проблем упровадження освітньої віртуальної мобільності в умовах надзвичайних ситуацій.

Досліджувана тема мобільності традиційно стосувалась здобувачів вищої освіти, наукових та науково-педагогічних працівників, навчальних програм та установ. Але, як засвідчує практика, цього вже недостатньо. Сьогодні запровадження академічної мобільності відбувається не лише у вищій школі, а й у системі неперервної, загальної середньої освіти. Вона окреслює сучасні тенденції інноваційного розвитку неперервної освіти, є інструментом формування та вдосконалення фахівців.

Завдання дослідження – проаналізувати сучасні розуміння поняття «освітня мобільність», акцентувати увагу на проблемах національної освітньої мобільності з точки зору модернізації сучасного освітнього простору в умовах надзвичайних ситуацій. Наведені завдання змусили нас звернутися до потенціалу філософії освіти.

Історико-рефлексивний аналіз засвідчує, що академічна мобільність має давні корені. У перекладі з латинської мови мобільність розуміється як рух, рухливий, тому, вивчаючи поняття «мобільність», звернемося до роздумів філософів античності. У працях мислителів цього періоду термін «мобільність» не використовувався, хоча було закладено основу для його формування та розвитку. Філософи античності, зокрема Арістотель, поряд з категоріями «матерія», «форма», також розглядали категорію «рух», визначаючи його як дію того, що є в можливості, оскільки воно є в можливості. Важливою для сучасного трактування поняття «мобільність» також є думка Арістотеля щодо чотирьох головних частин або чинників руху: по-перше, річ, яка рухає, по-друге, річ, яка рухається, по-третє – межа, від якої починається рух, по-четверте, межа, до якої рухається тіло; та три основні види руху щодо межі, до якої спрямовується рух. По-перше, рух щодо кількості, який має два види: збільшення і зменшення; по-друге, рух щодо якості, який називається зміною; по-третє, рух відносно місця, що називається зміною місця або переміщенням. Щодо субстанції, то тут не йдеться про рух, бо субстанційні форми входять у матерію одночасно, а рух у дійсності є чимось поступовим, що відбувається в часі [15, с. 1]. Згідно з поглядами Арістотеля, існує два види руху: «природний» і «примусовий». «Природні» рухи відбуваються самі по собі, без усякого втручання ззовні; «примусові» рухи для свого здійснення потребують такого втручання.

Продовжив думки Арістотеля щодо руху представник класичної філософії Гегель, який вважав, що рух відбувається завдяки суперечностям, які діють згідно із законом єдності і боротьби протилежностей.

Зауважимо, що саме слово «мобільність» з'явилося в основних європейських мовах не пізніше кінця XV ст. Дослідник

Ю. Є. Сачук підкреслює, що, беручи початок з найбільш ранніх філософських течій, західна думка поділялась на два головних напрями або традиції: мобілістичну та тоталістичну [14, с. 32].

Мобілістичним напрямом у філософії займається нетократія. Мобілістична традиція – це альтернативне вчення, що характеризує спосіб мислення та сприйняття еліти інформаційної епохи. Вона характеризується прагненням до загальної відкритості. Кожен суб'єкт намагається пристосуватись до реалій навколишнього світу, змиритися з умовами буття, використати їх як спрямування для покращення нав'язаних життям обставин [18, с. 46–47]. Тому Ю. Є. Сачук доходить висновку, що з точки зору філософії, мобільність – це рівень свободи, в якому відкидається утопія, натомість пропонуються обмежені, але реальні можливості індивіда, які він може втілити у будь-який, зручний йому час [14, с. 33].

На сучасному етапі розвитку суспільства в освітньо-філософському дискурсі дедалі більшого поширення набуває мобільність як різноплановий, багатофункціональний, збірний термін, що вивчається з різних точок зору різними науковими дисциплінами. Відзначимо, що у науковому світі триває дискусія щодо розуміння явища мобільності, місця, ролі та значення цього феномена для людини, суспільства тощо. Погляди дослідників мобільності неоднозначні. Науковцями часто мобільність розглядається поверхово, лише як можливість навчання або праці в іншій країні, або в іншому закладі вищої освіти, без дослідження всієї глибини поняття, а в студентському середовищі – стає модною інноваційною практикою.

Ми поділяємо думки науковців, які у філософських дослідженнях суть поняття «мобільність» розкривають, використовуючи закони діалектики (закон взаємного переходу кількісних та якісних змін) і визначають мобільність як зміну, діяльність, рух. Сутність цих змін проявляється у тому, що кількісні зміни нагромаджуються і приводять до якісних змін. Суб'єкт, який перестає рухатися, втрачає якість.

Погоджуємося з думкою дослідника Д. Свириденка, який, звертаючись до проблеми недостатності рівня визначеності філософського терміна «академічна мобільність», пояснює дану проблему, на перший погляд, зрозумілістю сенсу поняття, переважна

більшість нормативних документів у сфері вищої освіти нехтують здійсненням аналітичних кроків у бік прояснення змісту цього явища. Такий підхід, зазначає дослідник, не є правильним, адже будь-яке масове явище вимагає ґрунтовної наукової в цілому та філософської, зокрема, рефлексії [13, с. 11].

О. Овчарук під академічною мобільністю розуміє здатність людей до навчання, підвищення рівня знань, умінь та компетенцій продовж життя для відповідності ринку праці незалежно від країни. С. Гончаренко трактує академічну мобільність як здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури.

Досліджуючи визначення академічної мобільності, можна зробити висновок про їхнє ототожнення з подібними (але не рівнозначними) поняттями, такими, як транснаціональна (або трансгранична) освіта, а також інтернаціоналізація і європеїзація освітнього простору [7, с. 39].

Аналіз напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців засвідчив, що зміст академічної мобільності часто розглядається з позиції чотирьох підходів:

- функціонального, що передбачає можливості вільного переміщення здобувачів освіти для накопичення академічного і загальнокультурного потенціалу національних систем вищої освіти;
- особистісного, який розглядає академічну мобільність як інструмент розвитку особистісних якостей здобувача вищої освіти;
- культурологічного – створює умови для культурного й інтелектуального обміну;
- віртуального, що дає можливість поєднувати формальну, неформальну й інформальну освіту, обмінюватися досвідом, отримувати консультації фахівців, брати участь у професійному спілкуванні, не залишаючи сім'ю чи роботу, отримання певних освітніх послуг із застосуванням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій [10, с. 165].

Сучасні дослідники виокремлюють різні види мобільності: академічну, соціальну, горизонтальну, вертикальну, індивідуальну,

культурну, соціокультурну, професійну, віртуальну, фізичну, міжнародну, національну, географічну тощо. Мобільність як новий трансдисциплінарний напрям досліджень охоплює питання просторової мобільності людей і речей, циркуляцію повідомлень, зображень, капіталу тощо, а також вивчає фізичні засоби для руху, такі як інфраструктура, транспортні засоби та програмне забезпечення, використання яких надає можливість переміщуватися і здійснювати комунікацію, об'єднуючи чисто «соціальні» проблеми соціології (нерівність, влада, ієрархія) з «просторовими» проблемами географії (територія, кордони, масштаб) і «культурними» проблемами антропології і медіастудій (дискурси, уявлення, схеми).

У Європейському просторі вищої освіти вирізняють інституційну мобільність; мобільність програм; мобільність людей, фізичну/дистанційну мобільність. Також ураховується рівень освіти суб'єктів мобільності (середня, середня професійна, вища професійна, фундаментальна) і географія (мобільність усередині країн ЄС, мобільність між країнами ЄС та іншими країнами світу, мобільність між країнами-сусідами).

Оскільки освіта може впливати (прямо чи опосередковано) на всі інші аспекти людського розвитку і сама зазнавати зворотного впливу, то в нашому дослідженні акцентуємо увагу на питаннях освіти, зокрема, тенденціях розвитку освітньої мобільності.

У традиційній освіті наприкінці ХХ ст. відбувається ряд змін, що стали причиною втрати нею своїх організаційних форм. У цей час швидкими темпами відбувається формування інформаційної цивілізації, інформаційної культури суспільства в цілому і особистості – це один з основних напрямів розвитку суспільства. Цей процес вносить принципові зміни у загальну філософію освіти, ставить нові завдання і одночасно відкриває нові горизонти психолого-педагогічного пошуку. Інформаційне суспільство – це новий, особливий етап життєдіяльності цивілізації [6, с. 12]. Ці світові зміни змушують шукати нові формати взаємодії. Вища освіта, а згодом і вся освітня система почала орієнтуватися на ідеї віртуального навчання та практику поширення віртуальної мобільності. Заклади освіти розпочали перехід від реальної до віртуальної мобільності, що спирається на інформаційне освітнє середовище. У

зв'язку з цим М. Байрем (M. Byram) та Ф. Дервін (F. Dervin) наголошують: «В середині 90-х років спостерігається поширення так званої мобільності паралельно із наростанням глобалізаційних процесів у світі, в процесі чого мобільність стає дисоційованою від її розуміння в якості лише фізичної мобільності з метою подолання територіальних обмежень, кордонів територій, відбувається включення до її контексту її використання не тільки людей та капіталу, але й соціальних груп, об'єктів, інформацій, ідей тощо» [19, с.14].

Особливо загострилася ситуація зараз, у час, коли світ опинився перед викликом загальнопланетної пандемії, адже коронавірус різко обмежує транспортну експансію людства, вводить його територіальну ізоляцію в межах країни, місця проживання в ній, помешкання. Виникає потреба принципового вдосконалення філософських основ пізнання життя, в першу чергу, діалектики. Науковці все більше звертають увагу на необхідність створення нової діалектики, так званої неодіалектики або діалектики діалектик. При цьому закони діалектики – єдності та боротьби протилежностей, заперечення заперечення, переходу кількісних змін у якісні – не відкидаються, а піддаються спробам модернізації. Вони зберігають своє універсальне значення, проте набувають певних специфічних ознак у розумінні глобальних природних, масових соціальних процесів, принципово нових популяційних і цивілізаційних подій. У цих законах протилежності, суперечності, взаємозв'язки між всесвітніми подіями відбуваються у різних масштабах – від макрокосмічного до мікроскопічного, а явища протистоять одне одному не у форматі прямого зовнішнього протистояння, а діють одне в одному за своєрідним концентричним (доцентровим і відцентровим) принципом [17, с. 9].

Сучасна філософія робить акцент на специфічних формах мобільності особистості. А. Артюшенко вводить термін «особистісна мобільність», який трактується як здатність людини орієнтуватися в ситуаціях, що постійно змінюються, свідомо і самостійно приймати виважені й адекватні рішення про спосіб дії, реалізувати їх у практичній діяльності, брати на себе відповідальність за рішення та його виконання [16, с. 38–40].

Дослідник Т. Кресвелл (Т. Cresswell) у книзі «Мобільність у сучасному західному світі» розкрив місце та значення мобільності. Він зазначає, що феномен мобільності залишається особливим, в якому не враховано різних її аспектів, які мають можливість зробити його (феномен) потужною політикою [21, с. 21].

М. Шеллер відзначає, що за останні десять років сформувався новий підхід до вивчення мобільності: комплексне дослідження спільного руху людей, об'єктів та інформації. У межах цього підходу досліджуються співвідношення мобільності і сталості, умови «завершення руху» (переходу до сталого стану) у вимірі «соціум – простір», зв'язок мікроепливів і макроструктурних перетворень у соціальних і технічних системах [22, с. 46].

Існують також алармістські погляди, які пов'язані з широким використанням мобільністю віртуальних технологій, зокрема в освіті, суть яких зводиться до того, що суб'єкти засвоюватимуть готові візуальні образи, без розвитку критичного мислення та сприймання дійсності.

Вважається, наприклад, що Інтернет може забезпечувати нелінійне середовище, багате на різні форми надання знань із забезпеченням інтерактивності через широкий спектр засобів, з одного боку, кидаючи студентам цікавий виклик для засвоєння принципу «навчатися тому, як навчатися», а з іншого – стаючи можливим засобом для поширення плутанини, тривоги й розгубленості [20, с. 42].

Ми підтримуємо пошук конструктивних шляхів імплементації ідей віртуальної академічної мобільності, яка полягає в тому, що не варто переоцінювати або недооцінювати можливості технологій. Підходить до їх використання потрібно виважено, обгрунтовано, неупереджено. Ми поділяємо думку Д. Свириденка, що «віртуальна академічна мобільність має потенціал як одного із ключових принципів розвитку вищої освіти, що сприяє осучасненню освітньої діяльності, наданню їй рис освіти для суспільства» [10, с. 165]. Однак дослідник вважає, що вона протистоїть (фізичній) академічній мобільності, яка потребує особистої присутності в навчальному закладі [10, с. 164]. Віртуальна освітня мобільність, на нашу думку, має не витіснити фізичну мобільність, а доповнювати її, деякі науковці розглядають змішану освітню мобільність.

Ми вважаємо, що відповіддю освітньої системи України на виклики глобального освітнього простору, конкуренцію на ринку освітніх послуг має стати розвиток внутрішньої освітньої мобільності, зокрема і віртуальної, яка збільшує шанси людини на самореалізацію, підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Для цього, на думку дослідників А. Мокія та І. Лапшиної, у нашій країні потрібно розбудовувати систему національної мобільності, яка уможливить здобуття високого та якісного освітнього й наукового рівня при поміркованих витратах [4, с. 14]. Але при цьому одночасно активно впроваджувати ідеї модернізації та інтернаціоналізації вітчизняної освіти і науки, щоб не стати приводом для відродження ізоляціоністської освітньої політики в нашому суспільстві, хоча важко поставити під сумнів тезу, що не лише Україна, а й жодна національна вища школа не в змозі сьогодні ізолювати готувати фахівців, які відповідали б вимогам постіндустріального, інформаційного суспільства [12, с. 270–274].

К. Сімак відзначає, що саме віртуальна академічна мобільність дає можливість студентам віртуально переміщуватися в межах віртуального навчального середовища з метою отримання, передавання й обміну знаннями за допомогою Інтернет-технологій та без потреби подорожувати. Суб'єктами віртуальної академічної мобільності постають «віртуальний студент», «віртуальний викладач», «віртуальний університет», «віртуальний кампус» [11, с. 36].

Освітня віртуальна мобільність має як недоліки, так і переваги. До переваг ми зараховуємо можливість поєднувати формальну, неформальну й інформальну освіту, обмінюватися досвідом, отримувати консультації фахівців, брати участь у професійному спілкуванні, не залишаючи сім'ю чи роботу, студенти з віддалених районів, міжнародні студенти мають однаковий доступ до якісної освіти. Вона значно вища інформативно, доступна, економічно ефективна, може мати необмежений та масовий характер, комфортніша, потребує менше часу та енергії; створює можливість здійснювати вибір індивідуальної освітньої траєкторії здобувачем освіти, розвиває інформаційну культуру суб'єктів освітнього процесу, сприяє розвитку інформаційного простору, розвиває навички мовної та міжкультурної комунікації, формує досвід самоосвіти, інтен-

сифікує міжнародну співпрацю студентів і викладачів та університетів загалом.

Підтвердженням нашої думки є твердження С. Девевер та Ф. Оривел про те, що віртуальна академічна мобільність, як протилежність фізичній мобільності, має значні економічні переваги для розробників освітньої політики: по-перше, вартість дистанційного навчання є низькою, особливо коли задля цього не треба полишати роботу або продовжувати виконувати інші важливі сімейні чи соціальні зобов'язання; по-друге, зникає необхідність обов'язкового розриву із звичним середовищем, що дає змогу засвоювати знання у більш комфортних умовах, одночасно уникаючи проблеми «відтоку мізків», яка проявляється у міжнародних студентів у вигляді бажання залишитись у країні, де вони проходять навчання [18, с. 7].

Водночас освітня віртуальна мобільність має певні недоліки, зокрема потребує значної підготовки з боку суб'єктів освітнього процесу, освітніх інституцій і не лише у сенсі інформаційних технологій.

Якщо розглядати віртуальну мобільність крізь призму філософських поглядів, то слушною нам здається думка Д. Свириденка щодо потреби філософського обґрунтування імплементації нових освітніх технологій до освітньої практики, адже може виникнути ситуація з невідповідністю сучасного рівня розвитку освітніх технологій (як форми) її змістові, коли стара методика буде отримувати «нові колеса» й технологічне оснащення. Філософія освіти має легітимізувати нові технологічні підходи та прогнозувати їхній вплив на розвиток освіти, оцінювати їхню відповідність духові епохи [10, с. 164]. А. Єнгіна відзначає, що методологія викладання також повинна змінюватись відповідно до технічного (інституціонального) оснащення процесу навчання, при цьому розуміючи роль віртуальних програм у наявних підходах до викладання. Наприклад, деякі з цих програм виглядають як нові технології для перенесення старих методів у нові, проте інші є по-справжньому новими шляхами та можливостями для навчання» [23, с. 572].

Іншими словами, потрібно оцінити та переглянути зміст освітніх програм, за потреби включити до них розвиток компетенцій, які є проблемними. Внести зміни до навчальних планів, розробити

індивідуальний освітній план здобувача вищої освіти, спільну стратегію, чіткі і зрозумілі правила, забезпечити професійну гнучкість, наставництво, комунікацію; розвивати співпрацю між освітніми установами в ширших контекстах – спільні освітні програми, спільні наукові та інноваційні проєкти, спільне міжнародне онлайн-навчання, де студенти працюють над спільними проєктами, не перетинаючи кордонів; створювати великі університетські альянси, які дадуть змогу ефективніше використовувати спільні ресурси та потенціал кожного партнера; ефективніше використовувати потенціал співпраці з Європейськими освітніми просторами вищої школи.

На нашу думку, віртуальна освітня мобільність корелює з особистісною та професійною мобільністю. Досліджуючи мобільність, ми вважаємо за потрібне акцентувати увагу на питаннях мотиваційної поведінки всіх учасників освітнього процесу (виникає асоціація з думками Аристотеля щодо двох видів руху), труднощях розробки та реалізації програм, індивідуальної освітньої траєкторії, планів здобувачів освіти тощо.

Закон України «Про освіту» трактує індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план. Індивідуальний навчальний план у Законі України «Про освіту» розглядається як документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Індивідуальна освітня траєкторія може розглядатися як набір послідовних елементів освітньої діяльності здобувача освіти з метою здійснення певних цілей. Роль координатора, організатора,

консультанта належить педагогові. Під час розробки індивідуальної освітньої траєкторії, на нашу думку, доцільно використовувати три типи освітніх маршрутів: особистісний, освітній та професійний.

Проведене дослідження дає можливість зробити такі теоретичні узагальнення:

– дискусія щодо академічної мобільності з метою вдосконалення освітньої парадигми має задіяти філософію освіти, зокрема її методологічний апарат, відобразити системну державну політику, яка світоглядно заповнила б цей процес;

– освітня мобільність (як і мобільність загалом) поняття складне, багатофункціональне, не може розглядатися лише як можливість для суб'єктів освітнього процесу навчатися, працювати за кордоном або як інструмент отримання дипломів чи формування майбутніх фахівців;

– розбудова системи національної освітньої мобільності сприяє якісному професійному розвитку впродовж усього життя, відкриває можливість для отримання неперервної освіти, постійного поглиблення компетенцій, формуванні актуальних знань, гнучкості, критичності мислення, творчої ініціативи, розвитку високого адаптаційного потенціалу; але одночасно необхідно активно впроваджувати ідеї модернізації та інтернаціоналізації вітчизняної освіти;

– в умовах діджиталізації суспільства та складної епідеміологічної ситуації у світі віртуальна освітня мобільність дає можливість вирішити чимало проблем, має низку як переваг, так і недоліків, потребує додаткового вивчення;

– віртуальна освітня мобільність дає змогу розширити доступ до міжнародного досвіду, залучити більшу кількість суб'єктів освітнього процесу, оскільки економічно менш затратна, але потребує вміння працювати в інформаційному просторі, подолання мовного бар'єру, напрацювання нормативно-правової бази, контролю за якістю освіти.

Сьогодні вже очевидно, що пандемія коронавірусу змінюватиме національну і міжнародну освіту. Тому актуальним напрямом подальшої роботи вважаємо дослідження стану віртуальної мобі-

льності неперервної освітньої системи України, «оскільки вона, з одного боку, є результатом функціонування системи безперервної освіти, а, з іншого боку, робить вплив на всі етапи формування й функціонування системи безперервної освіти» [8, 652], сприяє осучасненню освітньої діяльності, є властивою ознакою суспільства знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту»: від 05.11.2020 р. № 978-IX. Законотворчість: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про вищу освіту»: від 05.02.2021 р. № 1216-IX. Законотворчість: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
3. Прохоренко Т. Г. Професійна мобільність як фактор професійної успішності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2017. № 4 (35). С. 167–174.
4. Мокій А. І., Лапшина І. А. Академічна мобільність: виклики і загрози для людського капіталу України. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2009. № 11. С. 14–17.
5. Вербицька С. В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2009. № 45. С. 20–26.
6. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти*. 2005. № 1. С. 5–17.
7. Вітвицька С. Практикум з педагогіки вищої школи: метод посіб. Житомир. нац. ун-т ім. І. Франка. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 396 с.
8. Циганаш А. В. Роль академічної мобільності у професійному розвитку майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 22. С. 652.
9. Колодій А. Ф. Основи демократії: підручник для студентів вищих навчальних закладів / заг. ред. А. Ф. Колодій; третє видання, оновлене і доповнене Львів : Астролябія, 2009. 832 с.
10. Свириденко Д. Б. Аналіз ролі віртуальної академічної мобільності в обґрунтуванні засад розвитку сучасної вищої освіти. *Українознавчий альманах*. 2014. № 17. С. 163–165.
11. Сімак К. В. Віртуальна академічність студентів: досвід Канади. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 35–40.

12. Колісник Л. О., Мосьондз М. В. Проблеми міжнародної академічної мобільності в українських реаліях. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. Науковий журнал. 2011. Випуск 10. С. 270–274.

13. Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.

14. Сачук Ю. Є. Генеза поняття «Соціально-професійна мобільність». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. № 1–2 (42–43). С. 30–37.

15. Українська християнська література: Короткий виклад вчення Арістотеля про рух, нескінченність і неперервність. URL: <http://hram.in.ua/biblioteka/ukrainska-khrystyianska-literatura/264-book264/3186-title3739>

16. Артюшенко А. О. Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання. Черкаський інститут банківської справи університету банківської справи Національного Банку України. Київ, 2010. С. 40.

17. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / наук. ред. В. Г. Кремень. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с.

18. Bard A. Netocracy: The New Power Elite and Life after Capitalism. UK : Reuters/Pearsall. 2002. 288 p.

19. Mike Byram, Fred Dervin. Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education. URL: <http://eprints.usq.edu.au/8075/4/Binder1.pdf>

20. Ryan S. The Virtual University: The Internet and Resource-based Learning. Psychology Press 2000. 204 p.

21. Cresswell T. Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space* 2010. v. 28, p. 17–31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility.

22. Sheller M. Mobility [online] *sociopedia.isa*. 2011. 12 p. Available from: URL: <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Mobility.pdf> (in English).

23. Yengina I. Rethinking virtual universities. *Social and Behavioral Sciences*. 2010. Issue No. 2. P. 5769–5774.

24. Depover C. Developing countries in the e-learning era. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002180/218002e.pdf>.

REFERENCES

- About education (Law of Ukraine). № 978-IX. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [In Ukrainian].
- About higher education (Law of Ukraine). № 1216-IX. (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [In Ukrainian].
- Prokhorenko, T. G. (2017). Professional mobility as a factor of professional success. *Bulletin of the National University «Law Academy of Ukraine. Yaroslav Mudryy»*, 4, 167-174. [In Ukrainian].
- Mokiy, A. I., Lapshina, I. A. (2009). Academic mobility: challenges and threats to Ukraine's human capital. *Scientific Bulletin of Volyn National University. Lesya Ukrainka*, 11, 14-17. [In Ukrainian].
- Verbytska, S. V. (2009). International student academic mobility: stages of development and subjects of organization. *Bulletin of Zhytomyr State University. I. Franko*, 45, 20-26. [In Ukrainian].
- Andrushchenko, V. P. (2005). Philosophy of education of the XXI century: search for priorities. *Philosophy of education*, 1, 5-17. [In Ukrainian].
- Vitvytska, S. (2005). Workshop on higher school pedagogy. Zhytomur: ZhDU im. I. Franka. [In Ukrainian].
- Tsyhanash, A. V. (2013) The role of academic mobility in the professional development of future professionals. *Problems of modern psychology*, 22. [In Ukrainian].
- Kolodiy, A. F. (2009). Fundamentals of democracy. Lviv: Astrolabe. [In Ukrainian].
- Sviridenko, D. B. (2014). Analysis of the role of virtual academic mobility in substantiating the principles of development of modern higher education. *Ukrainian Studies Almanac*, 17, 163-165. [In Ukrainian].
- Simak, K. V. (2017). Students' Virtual Academics: The Canadian Experience. *Ukrainian pedagogical journal*, 2, 35-40. [In Ukrainian].
- Kolisnyk, L. O. & Mosyondz, M. V. (2011). Problems of international academic mobility in Ukrainian realities. *Bulletin of Odessa National University. Sociology and political science*, 10, 270-274. [In Ukrainian].

Sviridenko, D. B. (2014). Academic mobility: responding to the challenges of globalization. Published by NPU named after M. P. Drahomanova. [In Ukrainian].

Sachuk, Y. E. (2015). Genesis of the concept of «Socio-professional mobility». *Continuing professional education: theory and practice*, 1-2(42-43), 30-37. [In Ukrainian].

Ukrainian Christian literature: A summary of Aristotle's doctrine of motion, infinity and continuity. Retrieved from <http://hram.in.ua/biblioteka/ukrainska-khrystyanska-literatura/264-book264/3186-title3739>. [In Ukrainian].

Artyushenko, A. O. (2010). Personal mobility and its formation in students of economic profile in the process of physical education: a monograph. Cherkasy Institute of Banking, University of Banking, National Bank of Ukraine. Kyiv. [In Ukrainian].

Kremen, V. G. (Ed.). (2020). Psychology and pedagogy in counteracting the pandemic COVID-19: Internet manual. ed. Kyiv: Yurka Lyubchenko LLC. [In Ukrainian].

Bard, A. (2002). *Netocracy: The New Power Elite and Life after Capitalism*. UK: Reuters/Pearsall.

Byram, M. & Dervin, F. Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education. Retrieved from <http://eprints.usq.edu.au/8075/4/Binder1.pdf>

Ryan, S. (2000). *The Virtual University: The Internet and Resource-based Learning*. Psychology Press.

Cresswell, T. (2010). Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*, 28, 17-31. Retrieved from: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility

Sheller, M. Mobility [online] sociopedia.isa. 2011. 12 p. Available from: Retrieved from <http://www.sagepub.net/isa/resources/pdf/Mobility.pdf>

Yengina, I. (2020). Rethinking virtual universities. *Social and Behavioral Sciences*. (2). 5769–5774. [In Ukrainian].

Depover, C. Developing countries in the e-learning era. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002180/218002e.pdf>

Liudmyla Shvydun

Post-Graduate Student of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; Senior Lecturer, Department of Preschool and Primary Education Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council»; Kharkiv, Ukraine; e-mail: sobchyk2009@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7286-8103>

Educational mobility in a pandemic condition

Abstract

The article reveals the need to modernize the national education system and to find educational models that could meet the demands and needs of the times. Higher education is considered as one of the key tools for solving problems. A characteristic feature of modernization is educational mobility among the subjects of the educational process. One of the main objectives of the research is to consider the features of educational mobility in the information society, its prospects and risks, as well as to provide practical implementation of educational virtual mobility by digital technology in a pandemic situation, since academic mobility cannot be reduced to learning and working abroad, or recognition of national diplomas. The article emphasizes the role and significance of educational mobility; educational mobility is considered as an internal mechanism of human development, as a qualitative and effective transformation of the professional and living environment, which becomes an important factor of professional success. We also note the necessity of building a national system of educational mobility, in particular, the development of virtual mobility as a kind of educational mobility making distinguishes between distance learning as a form of education and distance learning technologies while organizing education in various forms. The main part of the article focuses on the analysis of the advantages and the disadvantages, the issues of virtual educational mobility, in particular, expanding access to international experience, attracting a large number of subjects of the educational process, since this type of mobility is less expensive from economical perspective, but requires the ability to work in information space, overcoming the language barrier, developing a regulatory framework, quality control of education. Some approaches to the development of individual educational trajectory and the student's plan as an important component of educational mobility are considered. The study of virtual mobility in the continuing education system of Ukraine is considered to be an actual direction of further research.

Keywords: *mobility, academic integrity, educational mobility, virtual educational mobility, international mobility, national mobility, educational information space, higher education, continuing education.*